

TISZTELT SZERKESZTŐSÉG!

Nem szokásom a mindenki számára járó szólás- és véleménynyilvánítási jogot szinte sértve – felkérés nélkül – egy viszonylag rövid és adatolt (lábjegyzetek) tanulmányról mérges kritikát írni. De Szalai Ákos faramuci írása a Kommentárban (*Miért ne legyünk progresszívak?*, 2009/3) mégis erre késztet. Érdeklődve kezdtem el olvasni s végül elképedve fejeztem be ugyanis az olvasást.

Megpróbálom az okot kicsit kifejteni. Nem lévén filológus, nem kezdeném vitatni, hogy Szalai Ákos „progresszivizmus”-értelmezése – tisztán angolszász alapon – megfelel-e a magyarul „haladónak” értelmezett európai használatnak. Véleményem szerint nem, s lehet, hogy alapvetően különböző nézeteinknek itt van a gyökere. Folytathatnám a „társadalommérnökség” fogalmának szintén – enyhén szólva – sajátos értelmezésével. Ez – véleményem szerint – a radikális, baloldali forradalmi (diktatúráig is elmenő) irányzatokat jelenti s nem a közösség érdekében nélkülözhetetlen állami szabályozás etikus követelését! A közjót képviselő állam társadalmi szerepéről persze lehet hogy nem ugyanúgy vélekedünk.

A szöveg olvasása közben persze rájöttem, hogy Szalai amerikai módon konzervatív (=neokonzervatív), ami európai értelemben szimplán neoliberálist jelent. Mégpedig a közgazdaságtant materialista teológiaiaként felfogó értelemben. Vagyis Szalai Ákos most 2009-ben még mindig azt hiszi, hogy – mondjuk – a nincstelen munkás és a tőkés között „szabadon” megkötött szerződés – mindenféle állami „munkásvédelem” nélkül – a dolgok normális, szabadságos menete. Jelen sorok írójától távol álltak a régi marxista következtetések, de úgy gondolja, hogy az ilyen szabályozatlanul szabad szerződések világának jó, hogy véget vetettek. Persze ezt még akár tekinthetnénk az emberi természet erőseit is megillető idealizálásának, de a nagyvállalati/nagytőkés világ korlátozódásának hiányát szelíden követelő álláspont már túlmegy a keresztyén értékelvűség, a krisztusi etika normáin. Jelezném, Jézus Krisztus nem volt „társadalommérnök”, viszont nem is hitt az erők/gazdagok spontán érték- és normakövető magatartásában. Nem hitte, hogy a piac mindent megold.

A legelképesztőbb a szövegben az volt, amikor Szalai Ákos nem látta bizonyítottnak a nagy tőkeerő politikai befolyásának tényét!? Mintha a fiatalság alkalmanként hamvas tudatlansága okán nem ismerné a „banánköztársaság” vagy a dél-amerikai „fejlődés” kategóriáit. Csakhogy. Ha a társadalom gyengéinek védelmét (baloldali) társadalommérnökségnek tekintjük, akkor az igazságosság keresztyén normáját is megsemmisítjük. Tudom persze, hogy egyes fundamentalista angolszász „konzervatív” közgazdászok így gondolkodnak – a szegénység Isten büntetése, míg a kötelező felebaráti szeretet fakultatív ügy, egyéni döntési lehetőség.

De nézzük részletesebben a szöveget! Igen, a jobboldalon nagyon sokan, véleményem szerint a többség szociális érzékenységgel gondolkodik. Ez azonban nem vezet semmiféle sem bal-, sem jobboldali radikalizmushoz (Mert persze az utóbbi is van!

S nem csak emberjogi.) Egyszerűen elképesztőek Szalai eme sorai: „A progresszív időszak az, amelyik szakít a korábbi laissez-faire politikával, amely egyre kevésbé hajlandó elfogadni azt a végeredményt, amely az adott alkotmányos kereteken belül a társadalom, a piaci önszerveződés végeredményeként előáll.” Ki az, aki a (szabad) piaci társadalmi önszerveződést ma, 2009-ben még idealizálni képes? S még inkább ki az, aki a szabályozó államot mint a „legkiválóbb közgazdasági modellt” akadályozóját kárhóztatni meri? Nem kevésbé kérdéses az, hogy ösztársadalmi ügyekben követeléseket megfogalmazókat „szavazatmaximalizálóként” akar valaki ma, 2009-ben eladni.

A valószínűleg magát tisztán „tudományosnak” tartó Szalai Ákos máskor szépen „kever”. Miután jó közgazdászként nincs tisztában a szociáldarwinizmussal, ezt is belekeveri neokonzervatív zaccába! Ez a zacc jó neoliberális kevercs, amelyben az *emberi méltóság* valódi konzervatív elve holmi baloldali értelmetlenséggé lesz. Szögezzük le: nem a társadalomnak, az embereknek kell szolgálni a gazdaságot és a piacot, hanem azoknak kell szolgálnia a társadalmat és az embereket. Az legfeljebb struktúrakonzervatív, vagyis saját előnyös helyzetének és a gazdagoknak a védője, aki valamiféle „szabad” örök gazdasági változatlanságot prédikál!

Úgy tűnik, hogy Szalai Ákos nem tud sokat az eugenikáról, annak legfeljebb angol-szász neokonzervatív utólagos „kritikai” (?) olvasatát idézi. Mert különben tudná, hogy az a fogyatékos egyének ellen irányult – már jóval Hitler előtt hoztak például törvényeket szaporodásuk ellen.

A kiszolgáltatottak védelme című fejezet elképesztő. Mert az ugyan igaz, hogy semmiféle szociális törvényhozás nem képes mindenkinek a problémáit megoldani, de hogy ezért hagyni kellene a „piaci önszerveződésű” társadalmakat, nos, ez nagyon „magas humanizmus” – az ember nem is érti. A munkaadóknak pusztán a bérköltséget néző magatartását leíró sorok sem döbbsentették rá Szalait arra, hogy a munkavállaló embereket – mondjuk – az anyag- vagy energiaköltségekkel azonosan kezelni bizony csak bizonyos embertelen „közgazdasági tanok” szerint lehet. Tisztességes államban és társadalomban viszont nem!

A nagyvállalatokkal kapcsolatos alapmegállapítás – „Ha a politika (és a „szakértő”) nem avatkozik bele a folyamatokba, akkor a nagyság valamiféle piaci teljesítmény következménye” (7) – ismét felvet realitási kérdéseket. Hiszen tényleg vannak teljesítménnyel megalapozott nagyvállalatok s garmadával olyanok, amelyek például az ún. harmadik világ kirablásával lettek s maradtak nagyok, vagy éppen tisztességtelen monopóliumként. Ez éppen olyan, mintha a mai magyar gazdag „üzletemberek” jelentős részéről szólva a lopást is teljesítménynek tartaná valaki. Hogy – ismételten – a „közgazdaságtannak” miről milyen véleménye van vagy éppen nincs, nem sokat jelent. Bebizonyított e tudomány (?) már mindent s mindennek az ellenkezőjét is. Szalai úrnak tudomásul kellene venni azt az alapigazságot, hogy nem az életnek/társadalomnak kell szolgálni a piacot/gazdaságot (óriási embertömegek éltek s még ma is élnek szinte piac nélkül), hanem a gazdaságnak kell szolgálnia! E tekintetben pedig a „kicsik” védelme (a gyengék fenntartása is!) a teremtési rend követelménye – az ember nem (csak) a dzsungel törvénye alá vetett zárt, ösztönvezérelte materiális világ része, hanem a feladattal bíró lelki-szellemi

szféra része is. A hatékonysági technikákat – kommunista módjára – le nem becsülve, szintén szolgálatba kell állítani. Vagyis nem uralkodhatnak kevesek előnyére és sokak hátrányára.

Sajnos, Szalai úr, a nagy tőkeerővel szinte mindig visszaélnek. Ha máshogyan nem, úgy, hogy zsarolnak vele – ha nem kapunk, mint már egyébként is erősek, állami/közösségi támogatást, akkor megyünk tovább a kiszolgáltatottak világába, ahol fillérékért lehet engedelmes rabszolgamunkát kapni! S teszik ezt olyan tőketulajdonosok, akiknél immár teljesen irracionális az, hogy milliárdjaik megduplázódjanak! Lehet ezt persze jogosnak is nyilvánítani – de mi az élet értelme? Nem társadalommérnökök, hanem a krisztusi tanítás mond mindezek felett ítéletet. A közgazdaságtan ilyen érvekkel, Szalai úr, a rabszolgatartó piac modernkori teológiája. A szabályozásnak vannak csak érvei – a nagytőkének pedig általában csak ereje van. Egyébként miért csak a gyengébbek érdekvédelme szégyellendő, míg a nagytőke „logikája” s érdekvédelme miért természetes?

A bíróságokkal kapcsolatban csak azt lehet mondani, hogy az igazságszolgáltatás közösségi intézményeket jelent. Tehát természetes az, hogy ott a hátrányos társadalmi helyzeteket közösségileg kompenzálják – vagyis megteremtik az esélyegyenlőséget. Miért volna helyesebb az, ha valaki sok vagyona miatt – jobb ügyvéddel, időhúzással stb. – le tudná törni ellenlábait? Az oligarchiák (mint régiesen mondták: kiskirályok) egyébként tényleg mindig veszélyesebbek, mint a választott hivatalnokok, akiket demokratikusan számon lehet kérni, sőt le lehet váltani!

Az olvasók gyönyörködtetésére azonban szeretnék egy Szalai-gyöngy idézetet ide másolni, mintegy az egyéni emberi szabadság csúcsaként: micsoda felháborító társadalommérnökség az, hogy „ne dolgozhassunk meghatározott munkaidőn túl, a megengedettnél rosszabb munkakörülmények között akkor sem, ha ezt a magasabb fizetésért cserébe vállaljuk”. Nos, kedves Szalai úr, hát így néz ki egy zsákutca (hiszen például miért is nem drogozhatunk szabadon, ha nekünk az a jó?!). Meg hát ugye az is, hogy olcsón vegyünk rossz minőségű árut, az is emberi jog/szabadság s nem a szegénység miatt van?!

Nem egészen értem az összegzésnél, hogy nem vette észre: Ön és a mai balliberális/neoliberális körök állnak nagy rokonságban – angolszász neokonzervatív alapon. Az pedig, hogy a keresztyén etika felebaráti követelményeinek közösségi (állami) örök tartalmait 100 éve találták volna ki zömmel racionalistán materialista progresszívek, nos, hát ez tényleg érdekes. Még szerencse az, hogy a jobboldalon tényleg vannak a felebaráti szeretet krisztusi parancsát komolyan vevő politikusok – mert ha nem így lenne, akkor még a marxizmusnak lett volna (lenne) igaza az ásatag neokonzervatív, az emberi/nemzeti közösség iránt érzéketlen jobboldali-nemzeti-keresztyén-polgári politikával szemben.

Tőkéczi László

DOKTRINEREK, PIACMÁNIA ÉS A KERESZTÉNY ERKÖLCS

Válaszfele Tőkéczi Lászlónak

Tőkéczi László a *Miért ne legyünk progresszívak?* című (a Kommentár 2009/3. számában megjelent) írásomhoz észrevételeket fűzött. Nehéz helyzetben vagyok. Nem tudok ugyanis mit kezdeni azzal, ha a vita kiindulópontja az, hogy a vitapartner megbélyegző vagy annak szánt jelzőkkel látjuk el, hangzatos ideológiai címkékkel dorongoljuk le (legyen az akár az antiszemitizmus, a fasizmus, akár a neoliberalizmus, a nemzet megtagadása), s közvetlenül vagy közvetve kétségbe vonjuk jószándékát, időnként az emberieségét is. Az idézetektől hadd kíméljem meg az olvasót. A magam részéről – mint több publicisztikám is mutatja – a szarkazmust nem vetem meg, de attól mindig tartózkodom, hogy vitapartneremnek rossz szándékot tulajdonítsak. Vonatkozik ez a következő sorokra is.

Válaszlehetőségemet így inkább két fontos gondolat kifejtésére használom föl.

Az egyik egy definíciós javaslat. Így hangzik: *doktriner* az, aki összekeveri, összemossa az eszközt a céllal. Doktriner az, aki nem a célhoz, hanem az eszközhöz ragaszkodik, legyen az akár a piac szabályozása, az államosítás, akár a dereguláció, a privatizáció. Ha valaki azt gondolja, hogy egy-egy eszköz elvetése egyben a cél elvetését is jelenti – az doktriner. A kritizált írásom, többek között, erről szólt. A mind jobb-, mind baloldalon népszerű progresszív gondolat doktriner, mert összekeveri az *eszközöket* a *célokkal*. Jó példa erre az, hogy mindazokat, akik elvetik az általuk javasolt eszközöket – vagyis például a munkabér, a munkakörülmények szabályozását, a versenyszabályozást, a nagyvállalatok megregulázására hivatkozó erőteljes állami beavatkozást –, automatikusan a hivatkozásként használt értékek, például a gyengék védelme, a szegénység enyhítése ellenségének állítják be. A befejező kép, az alkoholtilalom kapcsán expliciten is utal arra, hogy a progresszív gondolattal nem a célok miatt van a baj, hanem az eszközök miatt. Ezek ugyanis nem alkalmasak a célok elérésére, sokszor velük kifejezetten ellentétes hatásokat idéznek elő, sokszor veszélyes mellékhatásokkal járnak. A progresszív korszaknak – a cikkben is emlegetett – kritikája szerint a bal- és jobboldali progresszívak által ma is javasolt eszközök káros hatásaival a száz évvel ezelőtti progresszív politikusok tisztában is voltak. Valós céljaik sokszor – az idézett kritika szerint bizonyíthatóan – kifejezetten a ma nekik tulajdonított célokkal ellentétesek voltak. Azt javasoltam, hogy ne legyünk doktrinerek: ne keverjük össze az eszközöket a célokkal, ne higgyük el bizonyítás nélkül, hogy az adott célokra hivatkozók által javasolt eszközök valóban alkalmasak is a célok elérésére.

A másik gondolat a „piacmániára” vonatkozik. Álláspontom az, hogy mind az ideológiai piacpártiság, a „piacpárti fundamentalizmus”, mind az ideológiai piacellenesség értelmetlen és – a közgazdaság-tudomány évszázados tanítása szerint – tarthatatlan. Írásomban is igyekeztem amellet érvelni, hogy a politikai vitákban is érdemes lenne túllépni ezen az ellentéten. Komoly problémák forrása, hogy sokan „piacmániások”: min-

dent és mindenkit annak alapján ítélnék meg, hogy miképpen viszonyul a „piachoz”. Vagy szeretik a piacot, és akkor mindent privatizálni, deregulálni szeretnének, vagy utálják, s akkor az állami szabályozásban látják az egyetlen lehetséges eszközt. Többször több helyen írtam arról (például Szepesi Balázssal közösen a Kommentár 2008/1. számában *Mit nem tudunk a magyar kapitalizmusról?* címmel), hogy ez a gondolkodás téves. A piac önmagában se nem jó, se nem rossz – mi több, „önmagában” nem is létezik. A piac mindig megköveteli, hogy működése alapfeltételeit vagy maguk a piaci szereplők teremtsék meg és tartsák fenn (ezt neveztük az idézett cikkben „bizalmi infrastruktúrának”, ha tetszik, társadalmi értékrendnek), vagy – amennyiben az gyenge, akkor – a jogrendszer igyekezzen a helyébe lépni. Ezt a klasszikus közgazdászok éppolyan tisztán látták, mint a modern gazdaságszociológia, közgazdaságtan (intézményi gazdaságtan, joggazdaságtan) legjobb képviselői. Nem azt kell tehát mérlegelni, hogy mennyi hasznot vagy kárt hajt a piac, mégcsak nem is azt, hogy a piac vagy a kormányzati beavatkozás okoz-e több gondot, szakkifejezéssel élve nem a piaci és a kormányzati kudarcokat kell méricskélni! (Bár megjegyzem: ezek ismerete – a kormányzati kudarcoké is – elvárható!) Tisztában kell lennünk azzal, hogy megfelelő erkölcsi alapok, szabályok és törvények nélkül a piac is működésképtelen. Amikor sokan a „piac kudarcait” vélik felfedezni, a legtöbbször ezek az alapvető erkölcsi, intézményi feltételek hiányoznak.

Napjaink e téren legfontosabb közgazdasági kutatásai szerint, amelyekre a vitatott cikkben is hivatkoztam, a legfontosabb ellentét nem a „piaci” és az „állami” megoldás között húzódik, hanem az úgynevezett bírósági és szabályozói út között. Az igazán fontos kérdés az, hogy az állam milyen úton teremtsen meg a kölcsönösen előnyös csere-, és az erre alapuló gazdasági, társadalmi működés esetleg hiányzó előfeltételeket (további félreértések elkerülése érdekében: csak a *kölcsönösen előnyös cseréről* beszéltem). Az egyik lehetőség a *bírósági út*, amikor a jogrendszer meglehetősen generális, mondhatni szinte csak erkölcsi szabályokat fogalmaz meg, és a bíróság azt rugalmasan alkalmazhatja az adott esetre. *Szabályozásról (regulációról)* akkor beszélünk, amikor az állami hivatalnokok, a politikusok pontos – és egyben rugalmatlan – törvényekkel szabályozzák, hogy meddig szabad elmenni, és mi tilos. Sokan összemossák a két megoldást, sokszor mindkettőt szabályozásnak tekintik. Én (elismerem: az angolszász jogelmélet *módszertana* alapján) élesen elválasztom őket: szabályozásnak csak a pontos és rugalmatlan törvények útján való irányítást hívom – akik pedig az ilyen szabályokat gyártják, ők a társadalommérnökök. Ezzel szemben az alapvető erkölcsi elvárásokat megfogalmazó általános szabályokra (generálklauzulákra) épülő jogrendszert bírói útnak nevezem. Természetesen mindkét megoldásnak megvannak a maga előnyei és hátrányai, mint erre a cikkben is kitérttem. A feladat az, hogy a megfelelő eszközökkel nyúljunk a megfelelő problémához. Igaz, valóban hiszek abban, hogy az esetek többségében a rugalmasabb bírósági út jobb eredményhez vezet – még Magyarországon is. De ez nem jelenti azt, hogy itt összekeverném az eszközt a céllal: szó sincs arról, hogy a hatósági szabályozást minden körülmények között rossznak tartanám. A Közjó és Kapitalizmus Intézet *Kapitalista elvárások* című kötetének* a gazdasági alkotmányosságról írt fejezetében például világossá teszem, hogy a szabályozást – akár a munkaugyekben, akár a minimálbér ügyében – *bizonyos* cé-

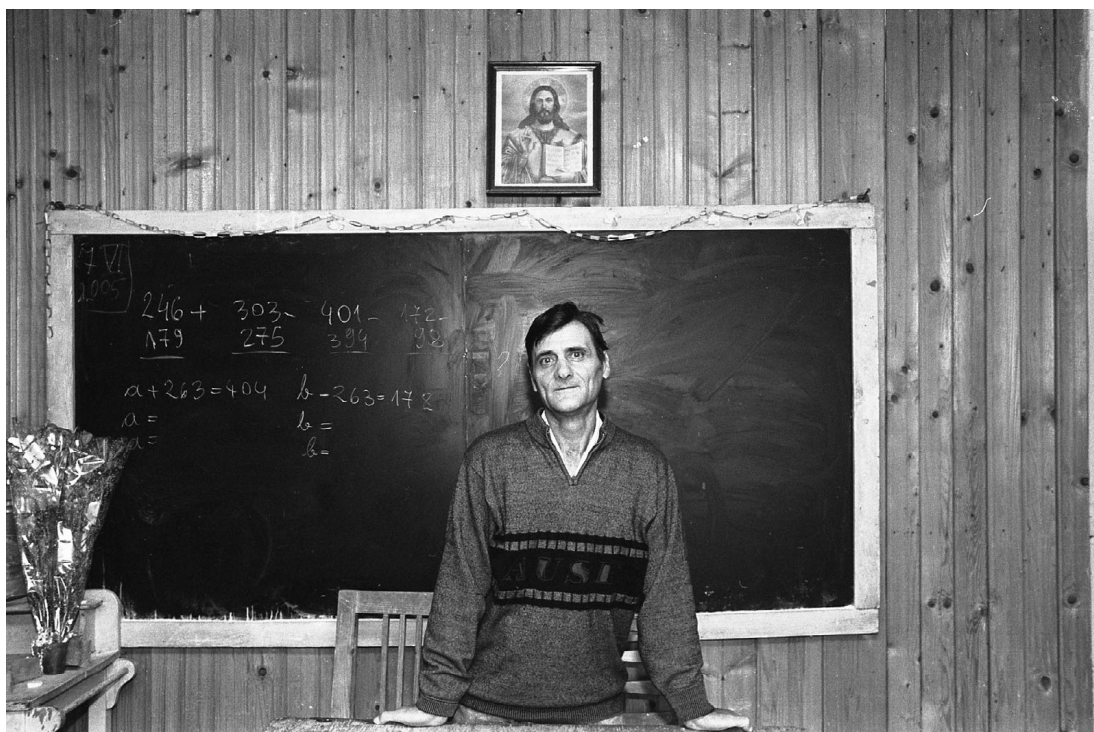
lok elérésére jó eszköznek tartom. A *Miért ne legyünk progresszívak?* című cikkben csak arról szólok, hogy a hivatkozott cél elérésére (a „gyengék megvédésére”) nem alkalmas, sőt e tekintetben kifejezetten káros az ilyen kormányzati szabályozás.

Végül Tőkéczi László érvei kapcsán szeretnék visszautalni a *Kommentár 2006/4.* számában megjelent írásomra (*Keresztény-kapitalista gondolatok*). Ott azt próbáltam bizonyítani: attól, hogy valaki keresztény, nem kell keresztényszocialistának is lennie. Azért, mert valaki keresztény, nem kell a piacra, a kapitalizmusra elítélően néznie (ne feledjük: ezek eszközök!), nem kell állami szabályozást követelnie a megregulázásukra. Keresztényként természetesen tehet így – attól, hogy a keresztényszocialisták szerintem túlzottan sokat várnak az állami szabályozástól, még nem fogom megtagadni tőlük a „keresztény” jelzőt. De legyen egyértelmű: értetlenül állok az előtt, ha valaki azért vonja kétségbe mások keresztény voltát, azért kérdőjelezzé meg azt, hogy osztják-e az alapvető keresztény értékeket, mert vitapartnerei nem támogatják az által javasolt (keresztényszocialista) társadalompolitikai, szociálpolitikai eszközök alkalmazását.

Szalai Ákos

Galway

Fiad

Radna